

Lidia Zaręba

Czas wolny jako stymulator rozwoju dziecka – propozycje działań plastycznych

Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce : kwartalnik dla nauczycieli nr 1,
28-34

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Lidia Zaręba

Przedszkole nr 23 w Tomaszowie Mazowieckim

CZAS WOLNY JAKO STYMULATOR ROZWOJU DZIECKA – PROPOZYCJE DZIAŁAŃ PLASTYCZNYCH

Czas wolny w życiu każdego dziecka jest czasem wyjątkowym, kiedy młody człowiek może odpocząć po trudach dnia codziennego, zregenerować swoje siły, czy też na chwilę zapomnieć o obowiązkach szkolnych lub domowych. Ma on istotne znaczenie, ponieważ efekty pracy wychowawczej zależą właśnie od racjonalności i efektywności zagospodarowywania wolnych godzin.

Nauczyciele, a w szczególności rodzice, mają możliwość nauczania dzieci spędzania czasu wolnego w taki sposób, aby wpłynął on owocnie na społeczną, fizyczną czy psychiczną sferę życia dziecka. Badacze tematu twierdzą, że „formy wypoczynku zapobiegają powstawaniu wielu zaburzeń zdrowia psychicznego. Dzięki nim wyrabia się poczucie dystansu wobec problemów życia codziennego. To z kolei daje szansę efektywniejszego i twórczego podejścia do dalszej pracy, nauki czy innych obowiązków”¹.

K. Czajkowski pisze, że „(...)czas wolny jest dobrem społecznym, wypracowanym przez jednostkę i społeczeństwo dla regeneracji sił fizycznych i psychicznych po pracy zawodowej, nauce – dla rozwijania indywidualnych zamiłowań i zainteresowań, zapewnienia kulturalnego wypoczynku i kształtowania bogatszej osobowości jednostki”². Twierdzi on również, że „należy uczynić go czasem aktywnego, świadomego poszukiwania nowych celów, wartości, które pozwolą na kształtowanie postawy jednostki wobec otoczenia i znalezienie własnej roli w społeczeństwie”³. W Encyklopedii Powszechnej podana jest definicja: „ta część czasu, która pozostaje poza czasem pracy, wykorzystywana na odpoczynek, rozrywkę, samokształcenie, pracę społeczną i inne”⁴ jest czasem wolnym.

W. Okoń definiuje czas wolny, jako czas przeznaczony „do dyspozycji jednostki po wykonaniu przez nią zadań obowiązkowych, jakimi są: praca zawodowa, nauka w szkole i w domu, niezbędne zadania do wykonania. Czas ten jest przeznaczony na: odpoczynek, rozrywkę, bezinteresowną i dobrowolną działalność społeczną oraz na rozwój zainteresowań i uzdolnień poprzez zdobywanie wiedzy i amatorską działalność artystyczną, techniczną, naukową czy sportową.”⁵

¹ L. Lebioda, *Czas wolny*, „Wychowawca” 2004, nr 07, http://www.wychowawca.pl/miesiecznik/07-08_139-140/07.htm 2007-10-29

² K. Czajkowski, *Wychowanie do rekreacji*, Warszawa 1979, s. 10.

³ Tamże, s. 21.

⁴ R. Łukowski, *Encyklopedia Powszechna PWN*, Warszawa 1982, s. 145.

⁵ W. Okoń, *Słownik pedagogiczny*, Warszawa 1992, s. 35–36.

K. Przeclawski wskazuje kilka cech czasu wolnego. Wymienia dobrowolność wyboru czynności, niezarobkowość i przyjemność. Według niego czas wolny to ten, którym człowiek dysponuje po wykonaniu czynności zaspokajających potrzeby biologiczne, higieniczne oraz czynności obowiązkowe⁶.

Jeśli chcemy wychować dziecko na osobę kreatywną o rozwiniętej osobowości i jeśli pragniemy zapewnić mu warunki dostosowane do jego dążeń i potrzeb, musimy nauczyć je już od najmłodszych lat właściwej gospodarki wolnym czasem, kiedy to kształtuje się w nim wiele upodobań i nawyków. Przyniesie to wiele korzyści w dorosłym życiu zarówno dziecku jak i wychowawcom i opiekunom. Jednak warte podkreślenia jest to, że optymalizacja organizacji czasu wolnego jest możliwa wtedy, gdy działania nauczycielek i rodziców wynikają z racjonalnych przesłanek, które mają swoje uzasadnienie w warunkach rozwoju dziecka⁷.

Kiedy odpowiednio dobierzemy formy spędzania czasu wolnego, by były zgodne z zamiłowaniem i zainteresowaniami dziecka, otworzymy mu drogę do swobodnego rozwoju, kształtowania uzdolnień, rozwijania aktywności plastycznej, muzycznej czy ruchowej. Ukształtujemy osoby twórcze, które odkryją w sobie wiele talentów i pasji, a także będą optymalnie rozwijać swoje możliwości i kreatywną postawę, bowiem jak pisze A. Pękala: „W szerokim obszarze problematyki teorii wychowania estetycznego można dostrzec podstawową ideę pedagogiczną. Wyraża się ona w konieczności angażowania emocji, przeżyć, zainteresowań i wielorakiej aktywności uczniów. Powinna stanowić uzupełnienie nabywanej wiedzy intelektualnej. Można stwierdzić, że koncepcja wychowania estetycznego jest integralną częścią pedagogiki ogólnej i teorii wychowania”⁸.

Właściwie spędzony czas wolny pozwoli dzieciom osiągać lepsze efekty w nauce, przedłuży ich sprawność fizyczną i psychiczną, wniesie w ich życie wiele radości i dostarczy bogatych wrażeń. Ponadto da rodzicom możliwość lepszego kontaktu oraz okazję do rozmów i wspólnego rozwiązywania wielu problemów. Dziecko będzie miało możliwość spontanicznie otworzyć się przed nami, opowiedzieć o trapiących je problemach, a my dorośli poznamy jego potrzeby i możliwości. Należy pamiętać o tym, że „czas po przyjściu do domu i obiad powinny być wolne od „przesłuchiwań” na temat tego, co wydarzyło się w szkole. Dziecko zwykle nie umie udzielać zbyt wielu informacji. Jeśli dorosły upiera się, pyta i draży, zaczyna ono się złościć. Często nie może sobie w danej chwili przypomnieć, potrzebuje czas na przemyślenia i podsumowanie dnia. Jeśli samo zaczyna spontanicznie opowiadać, wtedy można je wypytywać dalej, jeśli nie – lepiej temat: „co było w szkole” zostawić do czasu odrabiania lekcji”⁹.

⁶ K. Przeclawski, *Czas wolny dzieci i młodzieży*, [w:] *Encyklopedia pedagogiczna*, red. W. Pomykało, Warszawa 1993, s. 75–76.

⁷ M. Falkiewicz-Szult, *Przedszkole a wszechstronny rozwój dziecka*, „Wychowanie na co Dzień” 2007 nr 3 (162), s. 8.

⁸ A. Pękala, *Podstawy naukowe wychowania muzycznego*, [w:] *Edukacja przedszkolna i wczesnoszkolna na początku XXI wieku. Wyzwania i konteksty*, red. M. Królicza, E. Piwowarska, E. Skoczylas-Krotka, Częstochowa 2007, s. 239.

⁹ C. Neuhaus, *Dziecko nadaktywne*, Warszawa 2003, s. 159.

Czas wolny jest czasem bardzo cennym dla naszych dzieci i nie należy im go zabierać, zadreńczając pytaniami zadawanymi w niewłaściwym momencie. Zamiast wypytywać możemy zaproponować dzieciom np.: „wycieczkę” w świat fantazji, barw i kolorów.

W pracy z najmłodszymi najczęściej stosowane są techniki rysunkowe i malarskie. E. Piwowarska opisuje ciekawe „zabawy z plastyką”. Przedstawia kilka prostych wskazówek dotyczących pracy technikami, których rezultatem końcowym jest odbitka graficzna. Tani i dostępny materiał zastosowany w mniej popularnych działaniach plastycznych może przynieść zadowolenie, zaskakując rezultatami.

E. Piwowarska proponuje wzbogacać doświadczenia twórcze dziecka i wprowadzić np. techniki odbitkowe, takie jak: odbitki z bibułowych kompozycji, odbitki z papierowych rulonów, masy solnej, plasteliny (plastelinografia)¹⁰.

Działalność plastyczna kształtuje w każdym człowieku wrażliwość na piękno, rozwija wyobraźnię, wzbogaca smak estetyczny, pogłębia pomysłowość, wynalazczość, sprawność manualną oraz wzmacnia osobowość, wzbudzając wiarę we własne możliwości twórcze. Małe dzieci bardzo chętnie wyzwalają swoją ekspresję poprzez działalność plastyczną.

Zgadzam się z twierdzeniem I. Dudzińskiej, która pisze że „Ekspresja plastyczna dziecka w wieku przedszkolnym jest spontaniczna, wynika bezpośrednio z jego przeżyć i spostrzeżeń oraz wyzwala wyobraźnię i fantazję. W ekspresji plastycznej ujawnia się związek jego przeżyć z otaczającą rzeczywistością. Rzeczywistość ta pobudza i inspirowa go do działania, wzbogaca jego przeżycia emocjonalne, rozwija zdolność spostrzegania oraz kształtuje i wzbogaca wiedzę o świecie”¹¹. Zwraca ona uwagę na fakt, że dyspozycje psychiczne i sprawności umysłowe, które rozwijają się podczas działalności plastycznej kształtują się na równi ze sprawnością manualną, pamięcią wzrokową, wyobraźnią przestrzenną, ruchową i kolorystyczną. Píše, że twórczość plastyczna dziecka zaspokaja jego potrzebę działania i wprowadza je w problematykę sztuki plastycznej¹².

Rodzice i nauczyciele mogą wprowadzić w życie pociech odrobinę fantazji, kolorów i chwil, w których czas zatrzyma się w miejscu, a dziecko spojrzy oczyma wyobraźni i będzie chciało podążać kreatywnie w świat sztuki.

Uczniowie znają farby i kredki. W przedszkolach i szkołach to powszechnie stosowane materiały. My, jednak możemy sprawić to, że plastyka nie będzie nudna i zaproponować wiele twórczych działań, sprzyjających powstawaniu fantastycznych, ciekawych i niepowtarzalnych prac.

Jedną z możliwości jest wyszukiwanie wraz z dzieckiem kamyka o ciekawym kształcie. Następnie należy zaproponować, aby dziecko pomalowało go farbami, dokleiło z bibuły uszy, oczy, nos, ogon i łapki, wyczarowując w ten sposób np.

¹⁰ E. Piwowarska, *Techniki graficzne w warsztacie nauczyciela*, „Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce” 2006, nr 1, s. 43–46.

¹¹ I. Dudzińska, *Wychowanie i nauczanie w przedszkolu*, Warszawa 1983, s. 359.

¹² Tamże, s. 359.

zwierzątko z wyobraźni (1 i 2). Korzenie czy gałązki o ciekawych kształtach mogą także inspirować do działań twórczych. Doklejając do nich różne elementy z innych materiałów (np. kolorowe papierki, sreberka, bibułki, koraliki, guziki czy skrawki tkanin) dziecko może ukazać tematy, które stworzyła jego wyobraźnia (Ilustr. 3).

Ilustr. 1. Dominik (7 lat) – Królik

Ilustr. 2. Dominik (7 lat) – Kaczka z kaczątkami

Ilustr. 3. Dominik (7 lat) – Patyczak

Ilustr. 4. Wiktoria (5 lat) – Biedronka

Do wykonania np. owoców, zwierząt, owadów możemy zamiast ciastoliny czy plasteliny wykonać z dzieckiem masę papierową, którą da się formować i po wyschnięciu pomalować farbami (Ilustr. 4).

Wyobraźnię dziecka może także pobudzić plama o ciekawym kształcie, powstała przez rozchlapanie farby. Uzyskane kleksy (Ilustr. 5) mogą poprzez rozdmuchanie za pomocą słomki i po ich wyschnięciu, dorysowanie kredkami czy flamastrami wymyślonych kształtów, zobrazować zwierzę, roślinę czy też postać.

Obraz drzewa – jego koronę, uzyska dziecko wówczas, gdy na kartonie odbije własną dłoń pomalowaną farbą plakatową na zielono (Ilustr. 6). Pień doklei z papieru lub gazety, a owoce dorysuje kredkami lub doklei z kulek wykonanych z poskręcanej bibuły.

Ilustr. 5. Dominik (7 lat) – Ślimak i motyle

Ilustr. 6. Dominik (7 lat) – Jabłoń

Mile wypełnimy dziecku czas proponując zabawę w projektanta odzieży. Z szarych czy kolorowych gazet, może posklejać ubrania, peruki np. na bal karnawałowy.

Materiałem do wyklejenia kompozycji plastycznej mogą stać się nasiona, ziarna zbóż, kasz, ryżu, pestki śliwek, jabłek, ziarna fasoli i grochu, czy przypraw kuchennych, które zachwycają bogactwem barw i kształtów. Ziarna te dziecko może przyklejać do kartonu klejem lub mocować za pomocą plasteliny.

Jeśli zgromadzimy przed dzieckiem odpowiednie materiały, np. bibułę, plastelinę, pieprz, włóczkę, ścinki tekstylne to zwykła sklejona z kartonu rurka lub dostępne w każdym domu rolki po papierze toaletowym mogą stać się bałwanem, mikołajem czy panią wiosną. Jeśli oklejimy rurki papierem kolorowym i doczepimy wycięte z czasopism „bużki”, łapki, nóżki uzyskamy postaci np. kota, żaby, czy zająca (Ilustr. 7 i 8).

Ilustr. 7. Dominik (7 lat) – Żaba

Ilustr. 8. Dominik (7 lat) – Zając

Projektując „jesienny park”, korony drzew możemy zrobić z ususzonych liści, wklejonych plasteliną w papierowy walec.

Na Dzień Matki dziecko może zrobić biżuterię z kolorowego makaronu nawleczonego na nitkę.

Z odpadów zastruganych kredek ołówkowych, uczeń może zrobić „wielkanoćną kraszankę”. Wystarczy, że jajko oklei dość grubo plasteliną, a w plastelinę gęsto powciska sterczące, kolorowe wiórki z kredek ołówkowych.

Przedstawione przez autorkę techniki są jednymi z wielu pomysłów na urozmaicenie czasu wolnego dziecka. Jak mówi E. Piwowarska „(...) opisane technologie staną się źródłem inspiracji dla nauczycieli, którzy nie tylko je wykorzystają, ale i poszukają kolejnych, już własnych rozwiązań. Bez wątpienia odbędzie się to z korzyścią dla jakości zajęć, które – prowadzone w typowych warunkach klasopracowni przedszkolnych i szkolnych – na pewno zyskają na atrakcyjności”¹³. Nauczyciel to osoba, jak pisze U. Ordon „wielowymiarowa, czyli wszechstronnie wykształcona, twórcza, ekspansywna, wolna, autonomiczna, a zarazem komunikatywna, elastyczna i samodzielna”¹⁴.

W ujęciu A. Skowrońskiej „Kształcenie percepcji sztuki wymaga świadomego wysiłku nauczyciela, który poprzez odpowiednie zabiegi pedagogiczne potrafi rozbudzić u dzieci wyobraźnię i wrażliwość na sztukę oraz na piękno w otaczającym świecie”¹⁵.

„Uwzględniając związek wychowania z życiem, można wyłonić tyle rodzajów wychowania, ile jest sfer rzeczywistości, poprzez kontakt z którymi wprowadzamy wychowanków w całokształt życia społecznego. (...) Jednym z rodzajów wychowania jest wychowanie przez sztukę. Ta dziedzina ma ogromne znaczenie w życiu każdej jednostki. (...) Obcowanie ze sztuką to nie tylko wrażenia estetyczne – patrząc na obraz czy słuchając utworu muzycznego”¹⁶.

Rozważania dotyczące czasu wolnego zakończę słowami Wojciecha Eichelbergera: „*Czas i uwaga дарowana dzieciom przez rodziców jest dla nich najważniejszym źródłem siły, odporności i zdolności do kochania na resztę życia*”¹⁷.

Lidia Zaręba

¹³ E. Piwowarska, op. cit., s.46.

¹⁴ U. Ordon, *Nauczyciel w przestrzeni edukacyjnej jednoczącej się Europy*, Częstochowa 2007, s. 57.

¹⁵ A. Skowrońska, *Formy teatralne kształtujące aktywność twórczą dziecka przedszkolnego i ich znaczenie*, Częstochowa 2007, [w:] *Edukacja przedszkolna i wczesnoszkolna na początku XXI wieku*, op.cit., s. 219.

¹⁶ A. Skowrońska, *Czy dziecko ma wpływ na kształtowanie własnej postawy twórczej?* Częstochowa 2000, [w:] *Dziecko i sztuka*, (red.) W. Szlufik, A. Pekała, s. 26–27.

¹⁷ J. Faliszewska, E. Misiorowska, *Domownicy. Ja i moja szkoła*, cz. 2, Kielce 2003, s. 1.